

Carolina Överlien

Våldsforskning om och med barn och ungdom

– metodiska och empiriska utmaningar

Research on and with children and adolescents exposed to violence – Methodological and empirical challenges

In recent years, the interest in including children and adolescents in research on violence and abuse has increased. According to the UN Convention on the Rights of the Child, children have the right to be heard in issues that concern them and their lives. However, this puts great demands on researchers and the projects they design. This article discusses challenges in shedding light on children's experiences and including them as informants. The starting point for discussion is three research projects aimed, in different ways, at measuring or exploring the dynamics of children exposed to violence. Using these studies as a backdrop, three main questions are asked. What concepts are used to describe children's experiences and why is the choice of concepts important? Do our surveys measure what we think we measure, and do our interviews capture what we want to capture if our aim is to explore and understand children's lifeworld? What are some of the central ethical dilemmas researchers face when conducting research on children and violence? Finally, the importance and implications of these methodological and empirical challenges are discussed.

Författare

Carolina Överlien, docent i socialt arbete vid Stockholms universitet.

Kontakt: carolina.overlien@socarb.su.se

Inledning

Att intressera sig för barn i forskningen är inget nytt. I över hundra år har forskare utforskat barn, inte sällan genom att använda nedtecknade observationer av deras egna barns beteende som empiri. Charles Darwin genomförde detaljerade observationer av sina tio barns biologiska utveckling och emotionella reaktioner från deras första stund i livet. Observationerna dokumenterades och publicerades, bland annat i tidskriften *Mind* och artikeln *Biographical Sketch of an Infant, år 1877*. Jean Piagets teori om barns kognitiva utvecklingsfaser, också den baserad på studier av sina egna barns tankar och beteenden, utvecklades under första delen av förra seklet. Teorin har haft stort inflytande på den västliga världens förståelse av barn och barndom (jmf Piaget, 2008/1964).

I ett historiskt perspektiv kan vi dock konstatera att den huvudsakliga forskningen som bedrivits har använt barn som forskningsobjekt, forskningen har bedrivits *på* barn. I fokus står strävan att finna universella teorier om barn, snarare än att studera individer i sitt situationella och kontextuella sammanhang. Undantag fanns dock, främst i form av kulturanropologer såsom Margaret Mead som redan på 1920-talet i sin forskning belyste barn och deras livsmiljö i Nya Guinea.

Idag ser vi ett ökat intresse av att inkludera barn i forskning på en mängd olika vetenskapliga fält, inte bara som studieobjekt, utan också som informanter och som subjekt. Inom våldsforskningen har intresset för barns egna upplevelser av att leva med våld och övergrepp ökat markant både bland forskare nationellt och internationellt. Detta har lett till att allt fler har börjat vända sig till barn själva för att bättre förstå vad det innebär att vara barn och leva i utsatta livssituationer (se t.ex. Överlien, 2012; Hogan & O'Reilly, 2007; Källström Cater, 2004; Solberg, 2004; Mullender et al., 2002). Flera av dessa studier har sin grund i det teoretiska paradigmet med det aningen missvisande namnet Barndomssociologi (Mayall, 2002, 2001; James et al., 1998; Jenks, 1996). Inom detta paradigm, som används inom en rad olika discipliner i tillägg till sociologi, såsom antropologi, psykologi, pedagogik och historia, ser man barnet som intressant i sin egen rätt, utan att behöva kontrasteras mot vuxna, och barndom som något annat än en transportsträcka till vuxenliv. Barndom förstås inte som något absolut som går att ha/förlora eller uppleva/inte uppleva, och är lika mångfacetterat som vuxenliv.

FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen) har haft en central roll i att lägga vikt vid barnet som subjekt och därmed som potentiell informant snarare än någon som kan företrädas av vuxna. Barnkonventionens krav på barns rätt att få uttala sig i frågor som berör dem, och till att delta, ställer stora krav på oss som forskar om våld och barn. Barn ska inte exotiseras, inte heller lever de i "ett främmande land" eller har speciella gåvor vi vuxna inte har tillgång till. Barn och unga ska inte heller användas som forskningsmässig "krydda" eller "empirisk underhållning". Att vända sig till

barn själva och inkludera dem som informanter har betydelse för alla delar av forskningsprocessen, från de frågor vi väljer att ställa till vad vi väljer att publicera. Påstår vi att vi har ett barnperspektiv i vår forskning ska det även vara synligt i de slutsatser vi drar.

I denna artikel kommer jag att diskutera några av de utmaningar våldsforskningen står inför när det gäller att synliggöra barns erfarenheter av våld och inkludera barn som informanter i våra studier. Den första utmaningen jag önskar resonera kring är begreppsbruk. Vilka begrepp används på våldsfältet för att beskriva de barn och deras livsupplevelser som vi önskar studera, och vad har valet av begrepp för betydelse? Jag kommer vidare att fokusera på en utmaning som är nära kopplad till den tidigare; om vi med våra studier fångar eller mäter det vi tror att vi fångar eller mäter. Hur vet vi att de frågor vi ställer om och till barn fångar och på bästa sätt beskriver de upplevelser och erfarenheter vi önskar synliggöra eller mäta? Slutligen önskar jag ta upp några av de etiska dilemman man kan stå inför när man forskar om våld och barn. Jag kommer att avsluta med vad dessa utmaningar har för betydelse för vår empiri och de slutsatser vi kan dra på grundlag av den.

Mina resonemang utgår från tre olika forskningsstudier som på olika sätt önskat belysa eller mäta omfånget av barns och ungas våldsutsatthet. Den första är en kvalitativ studie av 25 barn och ungdomar som bor eller har bott på en kvinnojour i Norge. Barnen och ungdomarna, som var mellan 8 och 20 år, hade alla upplevt sin fars/styvfars våld och övergrepp mot deras mor, oftast under hela eller stora delar av deras liv. Studiens syfte var att beskriva barnens handlande under våldsepisoderna. Min andra utgångspunkt är en pilotstudie där vi prövade enkätfrågor som eventuellt skulle ingå i den så kallade Mor–barn-studien, en omfattande forskningsstudie där man med ett antal års intervall ställer frågor till norska kvinnor som alla fick barn samma år om deras och deras barns hälsa. Pilotstudien, som bestod av en enkät med 13 frågor, fokuserade på barnens eventuella våldsutsatthet, och i vilken grad mödrarna upplevde det som problematiskt att svara på frågorna. Om respondenten upplevde frågan svår att besvara, så ombads hon att skriva i en ruta märkt "fritext" om vad hon upplevde som problematiskt, och varför. Den tredje studien handlar om ungdom som upplever våld i nära relationer, det som man på norska kallar *kjærestevold*. Studien, Safeguarding Teenage Intimate Relationship (STIR), är ett samarbetsprojekt mellan fem olika länder: Norge, England, Italien, Bulgarien och Cypern. En enkät som belyser fysiskt, psykiskt, sexuellt och digitalt våld besvarades av 4 500 skolungdomar i åldern 13–17 år i de fem olika länderna. Studien kompletterades med intervjuer av 100 utsatta ungdomar i de olika länderna. Syftet var att mäta prevalens, samband mellan att bli utsatt i sin egna nära relation och andra faktorer såsom mobbning, våld i hemmet, och skolprestationer. Syftet var vidare att få en ökad förståelse av vad det innebär att vara ung och bli utsatt för våld av en pojkvän/flickvän.

Begreppsbruk i våldsforskning

”Violence is a ‘slippery concept’ difficult to define, and a stress on physicality ignores its social context”, skriver Parkes (2007) i sin artikel om hur barn strävar efter att finna mening i det meningslösa våldet i slummen i Sydafrika. Begreppets *hala* eller *sliriga* aspekt handlar både om det Parkes påpekar, att ordets konnotation är så starkt förknippad med det fysiska och kroppsliga, och att det är kopplat till starka moraliska, politiska, ideologiska och emotionella laddningar. En vedertagen förståelse av våld är att det betingar något slags fysisk handling, och den fysiska dimensionen av våld är överordnad den psykiska (Kelly, 1988; Featherstone & Trinder, 1997). Detta blir problematiskt på flera sätt om man önskar inkludera barn och unga i forskning om våld. Som forskare måste vi alltid vara tydliga med syftet med vår studie inför våra potentiella informanter. Att bedriva någon slags ”wallraffande forskning” anses idag som tämligen etiskt förkastligt. Dock är min erfarenhet att det kan vara bra att inte betona ordet våld i första mötet med barn och unga som man planerar tillfråga om de önskar delta i forskning. Risken är då att man får ett omedelbart nej på sin förfrågan. Detta kan ha sin grund i att informanten inte varit utsatt för fysiskt våld, utan kanske psykiskt eller sexuellt våld. Kanske våldet inte inneburit något fysiskt maktbruk, såsom fasthållande, och att informanten därför tänker att det inte kan definieras som våld. En annan anledning till det nekande svaret kan vara att den potentiella informanten inte definierat sina negativa/skrämmande/otäcka upplevelser som våld, och än mindre sig själva som våldsutsatta. Att då presentera sin studie som att den handlar om våld, kan innebära stora svårigheter i att hitta informanter som själva menar att de tillhör målgruppen. Detta medför givetvis svårigheter för forskaren och hans/hennes projekt, men ordets starka koppling till det fysiska har också andra följder än att det försvårar möjligheten att hitta informanter. Begreppets starka koppling till kroppslighet gör att andra former för våld som är mindre kroppsligt synliga får en underordnad betydelse. Psykiskt/emotionellt våld mot barn är en våldsform som i långt mindre grad är beforskad än det fysiska och sexuella våldet. Forskning visar dock att detta våld kan upplevas minst lika eller mer kränkande än det fysiska våldet (jmf Thoresen & Hjemdal, 2014). En svensk offentlig utredning om vanvård i den sociala barnvården (SOU 2011:61) intervjuade mer än 900 personer som någon gång under sin uppväxttid varit placerad i samhällets vård, antingen på fosterhem/familjehem eller på institution. I intervjuerna beskriver informanterna att det var det psykiska våldet, som att ständigt hånas, förlöjligas, utestängas och få höra att man är oönskad och oälskad, som de upplevde som särskilt svårt. Den fysiska och psykiska omsorgssvikten, det vill säga omsorg som barn har rätt till och behov av, men som undanhålls av deras omsorgspersoner, är till stora delar ett obeforskat tema i Sverige. Vi vet att små barn som lämnas i varma bilar kan dö av syrebrist men vi vet mindre om vad det gör med barn att dag efter dag gå med kläder som inte är anpassade efter årstiden, inte få adekvat hälsohjälp vid behov, och att ständigt bli avvisad av sina omsorgspersoner.

Den andra aspekten som gör begreppet våld *slippery*, eller *halt*, är att det är kopplat till starka moraliska, politiska, ideologiska och emotionella laddningar. Att begrepp är ideologiskt och politiskt laddade kan ses i deras historiska och kontextuella föränderlighet. Begrepp som *kvinnomisshandel*, eller *women battering* som var korrekta och vedertagna begrepp för några årtionden sedan eftersom de tydliggjorde vem som blev utsatt och handlingarnas allvarlighetsgrad, förstås idag som tillhörande en annan tid. En snabb sökning i akademiska databaser visar att det begrepp som används i störst utsträckning idag är de könsneutrala begreppen *våld i nära relationer* eller *intimate partner violence (IPV)/interpersonal violence*, och till viss utsträckning (framförallt utanför akademien) begreppet *domestic violence*. I dag används också begreppet *gender-based violence* när man vill betona våldets könade aspekter. Dock verkar valet av begrepp vara mer tidsbundet och ideologiskt drivet än empiriskt grundat. Empiriska vetenskapliga artiklar som använder sig av begreppet *intimate partner violence* kan ofta vara baserade på intervjuer med våldsutsatta kvinnor. På samma sätt används begreppet *gender-based violence* ofta synonymt med *mäns våld mot kvinnor*, trots att begreppet implicerar våld som utövas av ett kön mot ett annat på grund av dennes kön.

Forskning som fokuserar på barn och unga som upplever våldet i de nära relationerna, använde för några årtionden sedan begreppet *vittne till våld* eller *witness violence*. I vissa fall benämnde man barnen som *observers*, att de *observerade våldet*. Margareta Hydén var en av de första i Norden som problematiserade vittnesbegreppet. I sin avhandling om kvinnomisshandel inom äktenskap valde hon begreppet *deltagande vittne*, eftersom barnen inte är "vittnen i meningen utanförstående betraktare" och att "det är en psykologisk omöjlighet att inta en sådan position inför en händelse de själva inte valt eller ansvarar för" (Hydén, 1995, s. 162). Idag har begreppen vittne och beskrivningar om hur barnen observerar våldet nästan helt bytts ut mot *barn som upplever våld i hemmet/familjen* eller *children experiencing/exposed to domestic violence*. Till viss del har denna utveckling av begrepp på barn och våldsfältet sammanhang med att vår fenomenologiska förståelse har utvecklats. Kvalitativa forskningsstudier har visat att barn gör så mycket mer än att observera eller se våldet, som begreppet *witness* antyder. De hör det, känner lukter som påminner om det, och ser kroppsliga och materiella skador (Överlien & Hydén, 2007). Dessutom befinner de sig mitt på platsen där våldet utspelas, deras eget hem där de lever sina liv, och kan, som Hydén (1995) antyder, knappast förstås som vittnen till sin egen livsmiljö. Argument för att använda både begreppet *experience* och *exposed to* är därmed att de ligger närmare och bättre representerar informanternas faktiska upplevelser än begrepp såsom *witness to* eller *observer* (jmf Holden, 2003).

Här ser vi dock en tydlig skillnad beroende på forskarens vetenskapliga och nationella tillhörighet. Forskare från Australien, Storbritannien och de nordiska länderna använder oftast begreppet *experience* för att beskriva fenomenet (jmf Stanley, 2011; Näsman et al., 2008; Överlien, 2012; Buckley et al., 2007; McGee, 2000; Peled, 1998), medan nordamerikanska forskare framförallt använder begreppet *exposure*. Men att använda begreppet *child-*

ren experiencing domestic violence är också ett ideologiskt ställningstagande. Som Goddard & Bedi (2010) noterar så innefattar ordet *exposure* en viss passivitet, något som är problematiskt eftersom det inte reflekterar det barn själva rapporterar (jmf Överlien & Hydén, 2009). Att använda ordet *experience* är ett försök att fånga barnens aktiva roll i våldet och dess många olika implikationer för barnets liv. Därmed positioneras barn som rättssubjekt, som kunskapsbärande aktörer och som experter på sina egna liv.

Några av de nyaste begreppen på våldsfältet är de som berör ungdom som utsätter sin flickvän/pojkvän för våld. Begreppet *våld mellan ungdom i nära relationer* är ett försök att utgå ifrån det nu vanligt förekommande (vuxna) begreppet *våld i nära relationer*, med tillägget *mellan ungdom*. Väljer man begreppet *killars våld mot tjejer* så förloras det relationella, samtidigt som det blir tydligt vem som är förövare och vem som är offer. I STIR-studien önskade vi dock undersöka både killars våld mot tjejer, tjejers våld mot killar, och våld i samkönade relationer, och använde därför begreppet *kjærestevold*. Detta är ett tämligen vedertaget begrepp bland allmänheten i Norge. Ordet *kjæreste* signalerar ungdom på norska, och *vold* betonar problemets allvarlighetsgrad. Problemet är att ungdomar själva inte känner igen sig i detta. *Kjæreste* är ett ord förenat med stor seriositet, insåg vi som arbetade i projektet snabbt. *Kjæreste* blir man när man har introducerats för varandras föräldrar, markerat "in a relationship" på Facebook och planerat sommarlov ihop. Våldigt mycket händer i en nära/intim/romantisk relation mellan två ungdomar innan de är beredda att kalla varandra för *kjærester*. I likhet med Gottzén & Korkmaz (2013) så önskade vi inkludera hela spektrumet och undersöka "olika grader av såväl fasta som flyktiga relationer av 'intim' karaktär, det vill säga relationer med sexuella eller romantiska förtecken" (s. 71) och därmed blev begreppet *kjærestevold* problematiskt. Och med detta går jag vidare till att diskutera om vi i våra våldsstudier mäter eller fångar det vi tror vi fångar, något som varit en stor utmaning i projektet om *kjærestevold*.

Att fånga det man tror att man fångar

Studien där mödrar skulle svara på frågor om deras barns eventuella våldsutsatthet och studien om våld mellan ungdom i nära relationer, är båda omfångsstudier. Syftet var att mäta omfattningen av ett visst problem, och dess association med andra faktorer. En potentiell svaghet med omfångsstudier är problem när det gäller definitionen av begrepp, och detta gäller i synnerhet moralladdade tabuiserade teman såsom våld och övergrepp. När vi frågar en vuxen kvinna om deras barn blivit utsatta för våld, eller en ungdom om hon/han utsatts för övergrepp, kan vi som forskare aldrig vara säkra på att informantens definition överensstämmer med vår egen. Därför strävar våldsforskare efter att undvika så kallade *labeling terms*, alltså begrepp som kan definieras på en mängd olika sätt och som sätter etiketter på upplevelser och handlingar som kan vara av olika art. Istället frågar man om informanten upplevt konkreta handlingar såsom att "någon har rört dina könsorgan mot din vilja" eller "någon har skakat, sparkat eller slagit ditt barn". Även *kjæreste* kan förstås som

en *labeling term*. Tack vare hjälp från den ungdomsgrupp som vi arbetat med i projektet om våld mellan ungdom i nära relationer, valde vi istället begreppet *sammen med*, som möjligen motsvarar 'ihop med' på svenska. När vi delade ut och introducerade enkäten i klassrummen så passade vi också på att tala om att frågorna gällde mycket mer än *kjæresterelationer*, men exkluderade jämnåriga vänner och bekanta. Hade vi valt att fråga om utsatthet i ungdomarnas *kjæresterelationer*, i likhet med andra omfångsstudier såsom Mossige & Stefansen (2007) och Thoresen & Hjemdal (2014), så hade de statistiska resultaten från studien med all sannolikhet sett annorlunda ut.

Även i studien där mödrar skulle rapportera sina barns eventuella våldsutsatthet blev frågan om begrepp och dess betydelse för om vi fångar det vi tror vi fångar central. Även om vi, i enlighet med ny metodologisk forskning på våldsfältet, valde att fråga om konkreta handlingar och undvek ordet våld, så rapporterade respondenterna att de hade stora svårigheter med att besvara frågorna. I vissa respondenters kommentarer fanns ett stort motstånd, de önskade inte ingå i statistik som visar på norska barns våldsutsatthet, och valde därför att svara nekande på frågorna även om deras barn upplevt det vi frågade efter. Andra förklarade att deras barn inte hade varit med om det vi frågade efter, men andra händelser som mödrarna menade var minst lika svåra för barnet. Någon svarade därför ja på frågan om barnen upplevt att bli slagna, när de i själva verket mist en djupt älskad hund eller morförälder. Här gjorde alltså respondenten en avvägning om graden av belastning av att utsättas för våld, och om den kunde tänkas motsvara belastningen av att förlora en morförälder.

Men även i kvalitativa forskningsstudier, såsom studien om barn som bor eller har bott på kvinnojourer, kan frågan om vi fångar det vi tror vi fångar bli aktuell. Mot slutet av en intervju med en 12-årig flicka som under lång tid levt med en far som utövat våld mot hennes mor, så frågade jag om det var något jag inte hade tagit upp under intervjun som hon gärna ville prata om. Hon sade då att hon hade trott att jag skulle fråga henne om vad hon menade var våld. När jag förklarade att det ville jag såklart gärna så sa hon att "våld är när våldsamma saker händer som man inte har någon kontroll över och ingen bryr sig om hur jag upplever det". Det visade sig att hennes far hade försökt ta sitt eget liv, och hon upplevde att hon lämnades helt ensam med sin oro och rädsla för att det kunde ske igen.

Forskningsetiska dilemman

Jag önskar nu diskutera några av de etiska dilemman som jag stått inför och tvingats ta ställning till under genomförandet av de ovan nämnda studierna. Diskussionen kan därmed förstås som ett svar på Aarsand & Forsberg (2009) som efterlyser en kritisk reflektion kring etiska dilemman som forskaren möter under forskningsprocessen, och i synnerhet under insamlandet av data. Forskare har en tendens att använda etiska riktlinjer som en universell checklista som ska kunna följas på samma sätt i alla typer av situationer. Etiska riktlinjer har på så sätt blivit en lag som forskare förväntas hålla sig till, menar Aarsand & Forsberg (2009). Genom att förstå forskningsetiska riktlinjer som lag så förväntas tydliga svar som

ska utplåna ambivalens och osäkerhet. På så sätt riskerar man en situation där forskaren släpper det moraliska ansvaret för forskningsprocessen och för de informanter som ingår i studien.

Forskning om och med barn i svåra livssituationer är oomtvistligt mer etiskt utmanande och krävande än forskning om och med barn som lever i en god, hälsosam och utvecklingsmässigt positiv livsmiljö. När forskningen handlar om deras upplevelser av våld och övergrepp, som kan definieras som sensitiva teman, så sätts frågan om etik på sin spets. Frågan om studiens etiska försvarbarhet går, och bör gå, som en röd tråd genom hela forskningsprocessen. Den har betydelse för vilka frågor vi väljer att ställa, hur vi designar vår studie, hur datainsamlingen sker, hur analysen görs, vilka konklusioner som dras, och hur resultaten presenteras. Om vi väljer att inkludera barn som informanter så kräver vissa av dessa stadier särskild lyhördhet och reflektion, och möjligen också dragkamp med den etiska kommittén (jmf Källström Cater & Överlien, 2008). En av dessa frågor rör samtycke. I Norge kan ungdomar över 16 år ge självständigt samtycke.¹ För att kunna inkludera ungdomar under 16 år krävs samtycke från minst en vårdnadshavare. Om temat är sensitivt kan dock gränsen höjas till 18 år. Som forskare har man också skyldighet att försäkra sig om att samtycket är frivilligt. Betydelsen av att samtycket ska vara frivilligt för alla, oavsett ålder, är helt centralt i forskning.

Frågan om barns frivilliga samtycke har belysts och problematiserats i en rad artiklar och böcker (jmf Hutchfield & Coren, 2011; Heath et al., 2009; Wiles et al., 2007; Balen et al., 2006; Cree et al., 2002), där det framhålls att barn själva bör få förfrågan om deltagande.

I realiteten kan man dock sällan vända sig direkt till barn för att be om samtycke, även om de är över 16 år. I studien om barn på kvinnojourer var vi tvungna att övertyga en rad olika portvaktare att bli portöppnare, innan projektets intervjuare hade möjlighet att tillfråga barnen om de önskade delta i studien. Barnen och ungdomarna på kvinnojourerna bor där tillsammans med sina mammor under en tid av sina liv som ofta upplevs som svår och kaotisk. Det är viktigt för jourerna att ha ett gott och nära samarbete med mamman om frågor som rör barnet. Vi valde därför att be om samtycke från både mödrar och barn när ungdomen var under 18 år. På så sätt kände sig mödrarna förhoppningsvis mer inkluderade och ungdomarna behövde inte oroa sig för att hamna i en potentiell konfliktsituation med deras mödrar. Här gjordes alltså en bedömning utifrån studiens kontext och situation, som innebar strängare krav än den etiska kommittén krävde.

Portvaktarna ingår i en hierarki, och det är viktigt att börja på rätt nivå. Först informerades riksorganisationerna för kvinnojourer i Norge. I sin roll som intresseorganisationer har de inte makt att neka eller godkänna en enskild kvinnojours medverkan i en studie, men deras eventuella stöd och därmed roll som portöppnare var centralt. Sedan vände vi oss till cheferna på jourerna och därefter vidare till de anställda, som i sin tur tillfrågade

1 I Sverige är motsvarande ålder 15 år.

mammorna. Mammorna var de portvaktare som var svårast att vända till portöppnare. Skälet till det är många. Förutom de flesta föräldrars benägenhet att vilja skydda sina barn, så tolkar jag också tveksamheten till att ge sitt samtycke som tätt förknippad med stigmatiseringen av våldsutsatta kvinnor och hjälpsökande på kvinnojourer. Många vill, efter att ha lämnat juren, lägga den tiden av sitt liv bakom sig. Ett antal mödrar tackade därför nej. Om modern var positiv till att hennes barn kunde delta i studien så frågade modern barnet. Jag som forskare och projektledare hade därför för länge sedan mist kontrollen över hur förfrågan ställdes och projektet presenterades. Att få alla dessa personer att inte bara öppna porten och ge tillgång till nästa portvaktare utan dessutom presentera projektet på ett adekvat sätt, var helt avgörande för om studien skulle kunna gå att genomföra.

Portvaktare har en viktig funktion i rollen som beskyddare. De barn jag önskade intervjua hade alla blivit svikna, kränkta och på ett eller annat sätt använda av vuxna för vuxnas egen vinning. Att de hade någon som höll i dörren var nödvändigt och positivt. I några fall gjorde dessa personer den viktiga bedömningen att det att ingå som informant i ett forskningsprojekt av olika skäl inte var lämpligt för det specifika barnet. Samtidigt innebär portvaktandet att barn riskerar hindras i att göra sin röst hörd, och allvarliga problem med samtycket kan uppstå. Natland (2006) ifrågasätter det frivilliga samtycket när ett antal portvaktare använts innan informanten får förfrågan om deltagande. Hon ställer följande fråga: "representerar mellanleden en gråzon när det gäller det personliga, frivilliga samtycket till att delta" (s. 43, min översättning)? Också Hogan & O'Reilley (2007) fann, i deras studie av barn på kvinnojourer, att systemet med portvaktare satte det frivilliga samtycket på spel. Dessutom erfor forskarna att positiva portvaktare inte nödvändigtvis innebar att barnen fick förfrågan om deltagande. Dubbelt så många portvaktare innebar hälften så stor chans för att barnet fick frågan om de önskade delta eller ej.

I studien om våld mellan ungdom i nära relationer blev frågan om samtycke en utmaning som fick betydelse för den empiri som kunde samlas in. Efter diskussioner med etisk kommitté fick de 16–18 åringar som skulle ingå i studien tillstånd att ge eget självständigt samtycke. Det innebar att, trots att temat bedömdes som sensitivt, så behövdes inte samtycke från föräldrar för att ungdomarna skulle få delta som informanter i studien. Ungdomar i åldersgruppen 14–15 år var dock tvungna att ha minst en förälders samtycke för att hon/han skulle få delta. Våra argument om att 15-åringar kan, utan föräldrars vetskap eller godkännande, få p-piller för att förhindra en graviditet, och att de därför själva borde kunna bestämma om de önskade dela sina erfarenheter av sina nära relationer i en forskningsintervju, nådde inte fram. Det innebar att de gånger vi hade möjlighet att få direktkontakt med ungdomar, så mötte vi 15-åringar som önskade dela sina upplevelser av en våldsam nära relation, men inte önskade att vi skulle kontakta föräldrarna eftersom de då skulle få vetskap om att deras dotter eller son haft en intim relation. Andra 15-åringar önskade delta, men när vi kontaktade föräldrarna så var svaret nej.

Metodiska och empiriska utmaningar och dess betydelse i praktiken

I denna avslutande del önskar jag rikta sökljuset mot vad de olika utmaningar jag diskuterat ovan kan få för betydelse i praktiken, för de studier vi utformar och de unga vi önskar inkludera i våra studier. Den begreppsdiskussion som under många år förts inom våldsforskningen, och som ibland ger upphov till ett visst mått av förvirring, är långt ifrån enbart en akademisk exercis. Valet av begrepp har metodologisk och empirisk betydelse, och i slutändan också betydelse för de människor som på ett eller annat sätt berörs av tematiken. Våldsbegreppets starka fokusering vid fysiska dimensioner, vid de synliga och mätbara aspekterna, har medverkat till att de mer osynliga aspekterna som är svårare att mäta och dokumentera, har fått en underordnad roll. Här får vi som definierar oss som våldsforskare ta en viss del av ansvaret. Vi har under lång tid haft vårt huvudsakliga fokus på att fråga om slagen, om de fysiska skadorna, om frekvens och omfattning, när våra informanter gång på gång har understrukt betydelsen av att bli verbalt kränkt och förnedrad. Vi har varit för dåliga på att fråga flickorna om vad det gör med dem att bli kallad hora av pappa genom hela barndomen, eller att den före detta pojkvännen kontrollerar dem via mobiltelefonen och sprider rykten om dem på Facebook så att ingen längre vill sitta bredvid dem i skolmatsalen. Vi har därmed inte lyckats i vår strävan att förstå, kartlägga eller beskriva barn och ungas våldsupplevelser på ett sätt som ligger nära deras verklighet. Det kontinuum av våld, beskrivet av bland andra Liz Kelly under 1980-talet, där fysiskt, psykiskt och sexuellt våld sker både på individuell, grupp-, och institutionsnivå, tenderar att reduceras till det enskilda slaget. En genomgång av internationell våldsforskning som baseras på enkäter visar att begreppsliggörandet och mätandet av IPV är starkt reducerat till att endast innefatta beteenden (det vill säga att endast fånga om slag eller annat våldsamt beteende har skett) utan att synliggöra de kontextuella faktorerna som är viktiga att väga in i forskning om IPV (Lindhorst & Emiko, s. 363, min översättning). Därmed osynliggörs viktiga aspekter som tenderar att framkomma först när forskare ställer följdfrågor om kontext och situation, såsom könsskillnader och etnicitet (Barter, 2009; Crenshaw, 1995).

Den andra frågan jag önskar diskutera är frånvaron av barn och unga som informanter i våra studier, och vad det får för betydelse i praktiken. I en mycket liten grad har våldsforskning på det internationella forskningsfältet inkluderat barn och unga som informanter. Detta gäller i synnerhet de yngsta barnen, som i stora delar är frånvarande i våldsforskningen (Överlien, 2010; Spratling et al., 2010; Cunningham & Baker, 2004). Om vi önskar att de metoder som utvecklas för att behandla och stödja barn som upplevt våld, och de interventioner och beslut som tas och som påverkar dessa barns liv, ska vara grundade i forskning, så är det allvarligt att forskningen i så liten grad vänder sig till barn själva. För mer än 20 år sedan skrev Per Olav Tiller (1991), en nestor i norsk barnforskning, att ”vi knappast kan genomföra speciellt bra insatser för barn utan att ta med i beräkningen hur världen egentligen ser ut för barn och hur de därmed kommer uppfatta våra insatser (s. 77,

min översättning). Men att vända sig till barn själva, och inkludera dem som informanter i forskning, ställer särskilda krav på oss forskare. Samtidigt kan barn inte ses som så sårbara och i behov av skydd att de inte kan delta i forskning. Att vända sig till barn direkt och att fråga dem om sensitiva teman såsom våld och övergrepp är inte bara etiskt försvarbart, men oundgängligt. Även om litteraturen främst har fokuserat på etiska utmaningar med att inkludera barn, så kan det att inte inkludera barn vara minst lika etiskt problematiskt. Att låta vuxna, och oftast mödrar, tala för sina barn, kan inte förstås som barn-fokuserad forskning. Detta kan dock vara det enda sättet att inhämta kunskap om barn, om etiska regelverk och tolkningen av reglerna omöjliggör barns eget deltagande.

Slutligen, en viktig etisk fråga för framtiden är vilka grupper av barn som kommer att inkluderas i forskning, vilka som hamnar utanför, och vilken betydelse det får för den kunskap vi genererar, och det grundlag vi har för att utveckla stöd, behandling och insatser. Att tonårsflickor inte kan ge självständigt samtycke till att medverka i forskning om våld mellan ungdom i nära relationer, kan till exempel innebära att flickor med minoritetsbakgrund utsluts, eftersom det kan vara speciellt svårt för dem att föräldrarna får vetskap om att de haft en intim relation. Frågan vi måste ställa oss är om det är rimligt och förenligt med FN:s konvention om barnets rättigheter att en 15-åring inte ska ges möjlighet att delge sina erfarenheter om sin egna nära relation inom ramen för ett forskningsprojekt. Detta är en viktig principiell fråga som kräver ytterligare diskussion. Vidare finns det risk för att vi i vår iver att samla mätbar information som går att generalisera missar att inkludera grupper som inte befinner sig på platser där vi forskare får tillgång till det stora flertalet barn och unga, såsom i grund- och gymnasieskolan. Med bristande resurser och tid riskerar vi att utsluta barn och unga som befinner sig någon annanstans, på grund av t.ex. språk, funktionsnedsättningar eller skyddsbehov. En viktig etisk utmaning för våldsforskningen i framtiden blir därför att hitta vägar att inkludera alla grupper av barn och unga, även dem som ställer höga krav på forskningsdesign och flexibilitet.

Referenser

- Aarsand, P. & Forsberg, L. (2009) De öppna och stängda portarna moral – dilemman i deltagande observation med videokamera. I: A. Sparrman, J. Cromdal, A.-C. Evaldson & V. Adelswärd (red.) *Den väsentliga vardagen. Några diskursanalytiska perspektiv på tal, text och bild*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Balen, R., Blyth, E., Clabretto, H., Fraser, C., Horrocks, C. & Manby, M. (2006) Involving children in health and social research. 'Human becomings' or 'active beings'? *Childhood*, 13(1): 29–48.
- Barter, C. (2009) In the name of love: Exploitation and violence in teenage dating relationships. *British Journal of Social Work*, 39(2): 211–233.
- Buckley, H., Holt, S. & Whelan, S. (2007) Listen to me! Children's experiences of domestic violence. *Child Abuse Review*, 16(5): 296–310.
- Cree, V., Kay H. & Tisdall, K. (2002) Research with children: sharing the dilemmas. *Children and Family Social Work*, 7(1): 47–56.
- Crenshaw, K. W. (1995) Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. I: K. Crenshaw, N. Gotanda, G. Peller, & K. Thomas (red.) *Critical race theory: The key writings that formed the movement*. New York: New Press.
- Cunningham, A. & Baker, L. (2004) *What about me! Seeking to understand a child's view of violence in the family*. London, Ontario: Centre for Children and Families in the Justice System.
- Darwin, C. (1877) A biological sketch of an infant. *Mind*, 2(7): 285–294.
- Featherstone, B. & Trinder, L. (1997) Familiar subjects? Domestic violence and child welfare. *Child and Family Social Work*, 2(3): 147–159.
- Goddard, C. & Bedi, G. (2010) Intimate partner violence and child abuse: A child-centered perspective. *Child Abuse Review*, 19(1): 5–20.
- Gottzén, L. & Korkmaz, S. (2013) Killars våld mot tjejer i nära relationer. I: *Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen. [länk till kapitel: <http://www2.ungdomsstyrelsen.se/butiksadmin/showDoc/ff8080813c5c4039013c94cf178b0018/publikation-unga-och-vald.pdf>]
- Heath, S., Brooks, R., Cleaver, E. & Ireland, E. (2009) *Researching Young People's Lives*. London: Sage Publications.
- Hogan, F. & O'Reilly, M. (2007) Listening to children: Children's stories of domestic violence. [http://www.dcy.gov.ie/documents/publications/Listening_childrens_stories_domestic_violence_11_Oct_07.pdf]. Hämtat: 2015-03-03].
- Holden, G. W. (2003) Children Exposed to Domestic Violence and Child Abuse: Terminology and Taxonomy. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 6(3): 151–160.
- Hutchfield, J. & Coren, E. (2011) The Child's Voice in Service Evaluation: Ethical and Methodological Issues. *Child Abuse Review*, 20(3): 173–186.
- Hydén, M. (2000) Att lyssna till en kör av röster. Den berättarfokuserade intervjun. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 7(1–2): 137–158.
- Hydén, M. (1995) *Kvinnomisshandel inom äktenskapet. Mellan det omöjliga och det möjliga*. Stockholm: Liber.
- James, A., Jenks, C. & Prout, A. (1998) *Theorizing childhood*. Cambridge: Polity Press
- Jenks, C. (1996) *Childhood*. London: Routledge.
- Kelly, L. (1988) *Surviving Sexual Violence*. Oxford: Polity Press.
- Källström Cater, Å. & Överlien, C. (2008) Etiska dilemman i tolkande forskning med barn som upplevt våld. I: M. Eriksson, Å. Källström Cater, G. Dahlkild Öhman & E. Näsman (red.) *Barns röster om våld: Att tolka och förstå*. Malmö: Gleerups.

- Källström C. Å. (2004) *Negotiating normality and deviation. Father's violence against mother from children's perspectives*. Akademisk avhandling. Örebro Studies in social work no 5, Örebro universitet.
- Lindhorst, T. & Emiko, T. (2008) Reconceptualizing and operationalizing context in survey research on intimate partner violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 23(3): 362–388.
- Mayall, B. (2002) *Towards a Sociology for Childhood. Thinking from Children's Lives*. Buckingham: Open University Press.
- McGee, C. (2000) *Childhood experiences of domestic violence*. London: Jessica Kingsley.
- Mead, M. (1930) *Growing up in New Guinea*. New York: Morrow.
- Mossige, S. & Stefansen, K. (2007) *Vold og overgrep mot barn og unge: En selvrapporderingsstudie blant avgangselever i videregående skole*. Oslo: NOVA.
- Mullender, A., Hague, G., Imam, U., Kelly, L., Malos, E. & Regan, L. (2002) *Children's perspectives on domestic violence*. London; Thousand Oaks: Sage Publications.
- Natland, S. (2006) *Volden, horen og vennskapet: en kulturanalytisk studie av unge jenter som utøvere av vold*. Akademisk avhandling. Seksjon for kulturvitenskap, Institutt for kulturstudier og kunsthistorie, Universitetet i Bergen.
- Näsman, E., Källström Cater, Å. & Eriksson, M. (2008) Perspektiv på barns röster om våld. I: M. Eriksson, Å. Källström Cater & E. Näsman (red.) *Barns röster om våld. Att tolka och förstå*. Malmö: Gleerups.
- Parkes, J. (2007) The Multiple Meanings of Violence: Children's talk about life in a South African neighbourhood. *Childhood*, 14(4): 401–414.
- Peled, E. (1998) The Experience of Living with Violence for Preadolescent Children of Battered Women. *Youth & Society*, 29(4): 395–430.
- Piaget, J. (2008) *Barnets själsliga utveckling* (L. Sjögren övers.). Stockholm: Norstedts akademiska förlag (Originalarbete publicerat 1964).
- Solberg, A. (2004) Hvordan forholder barna seg til vold i hjemmet? *Norges barnevern*, 81(3): 3–9. SOU 2011:61. *Vamvård i social barnavård – slutrapport*. Stockholm: Fritzes.
- Spratling, R. Coke, S. & Minick, P. (2010) Qualitative data collection with children. *Applied Nursing Research*, doi:10.1016/j.apnr.2010.02.005.
- Stanley, N. (2011) *Children experiencing domestic violence: A research review*. Dartington: RIP.
- Thoresen, S. & Hjemdal, O. K. (red.) (2014) *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsloppsperspektiv*. Oslo: NKVTS.
- Thoresen, S. & Överlien, C. (2009) Trauma Victim: Yes or No? Why It May Be Difficult to Answer Questions Regarding Violence, Sexual Abuse, and Other Traumatic Events. *Violence against Women*, 15(6): 699–719.
- Wiles, R., Crow, G., Charles, V. & Heath, S (2007) Informed Consent and the Research Process: Following Rules or Striking Balances? *Sociological Research Online*, 12(2), doi:10.5153/sro.1208.
- Øverlien, C. & Hydén, M. (2009) Children's actions when experiencing domestic violence. *Childhood*, 16(4): 479–496.
- Øverlien, C. (2010) Children Exposed to Domestic Violence: Conclusions from the Literature and Challenges Ahead. *Journal of Social Work*, 10(1): 80–97.
- Øverlien, C. (2012) *Våld i hemmet – barns strategier*. Malmö: Gleerups.